

การส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวาง

บุญรัตน์ โจนันท์¹
กนกวรรณ คชสีห์²

บทคัดย่อ

นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ สนใจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ถือเป็นสัญญาณที่ดีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวาง ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าชุมชนบนพื้นที่สูงโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ (บ้านโป่งน้อยใหม่) ซึ่งตั้งถิ่นฐานมานานกว่าสองร้อยปีและมีระดับการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ต้องพัฒนา มีบทบาทและศักยภาพค่อนข้างสูงเนื่องจากแนวทางการอนุรักษ์ได้ผูกเข้ากับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการผลิตของชนเผ่า การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การฟื้นฟูวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน ตลอดจนกลยุทธ์ด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ถือเป็นสิ่งสำคัญและควรเร่งดำเนินการ แผนงานเชิงกลยุทธ์เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว ได้แก่ โครงการศูนย์ศิลปวัฒนธรรมปกากะญอบ้านโป่งน้อยใหม่ โครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ท่องเที่ยว โครงการให้ความรู้ด้านบริการแก่ชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โครงการพัฒนาเครือข่ายชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และ โครงการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิถีชีวิต เส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวาง ประกอบด้วยอินทนนท์-ขุนวาง-โป่งน้อยใหม่-แม่วิน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมีส่วนร่วม ชุมชน ลุ่มแม่น้ำวาง

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ที่อยู่: 128 ถนนห้วยแก้ว ตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ 50300
Email: banjarata@yahoo.com

²อาจารย์ประจำสาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ที่อยู่: 128 ถนนห้วยแก้ว ตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ 50300
E-mail: kunnuija@hotmail.com

Promoting the Potential of Eco-Tourism in Mae Wang River Basin

Banjarata Jolanun¹
Kanokwan Kotchasee²

Abstract

Thai and foreign tourists were interested in ecotourism as well as cultural heritage and way of life tourism, all of which being positive signs for ecotourism in Mae Wang River basin. The highland people particularly Pga K'nyau (Karen) who had settled here for over 200 years with a low level of education, exhibited a major role and high level of participation in conservation of natural resources which was typically connected with their way of life and farming culture. In promoting the ecotourism, conservation of natural resources and environment, and restoration of local cultures and heritage way of life, strategies of tourism marketing and advertisement are important and should be carried out immediately. Strategic plans for ecotourism development include projects to establish cultural center in Ban Pong Noi Mai, to improve physical environment and facilities for ecotourism in the community, to provide training for community to service the tourism activities, to conserve natural and cultural resources for ecotourism, to develop the strength of the community for the sustainable tourism management, and to advertise and promote the network of eco-cultural tourism. Ecotourism routes comprise Inthanon-Khun Wang-Pong Noi Mai-Mae Win.

Keywords: Ecotourism, participation, community, Mae Wang River basin

¹Department of Environmental Engineering, Faculty of Engineering, Rajamangala University of Technology Lanna
Address: 128 Huaykeaw Rd, Changpuak, Moung, Chiangmai 50300.

E-mail: banjarata@yahoo.com

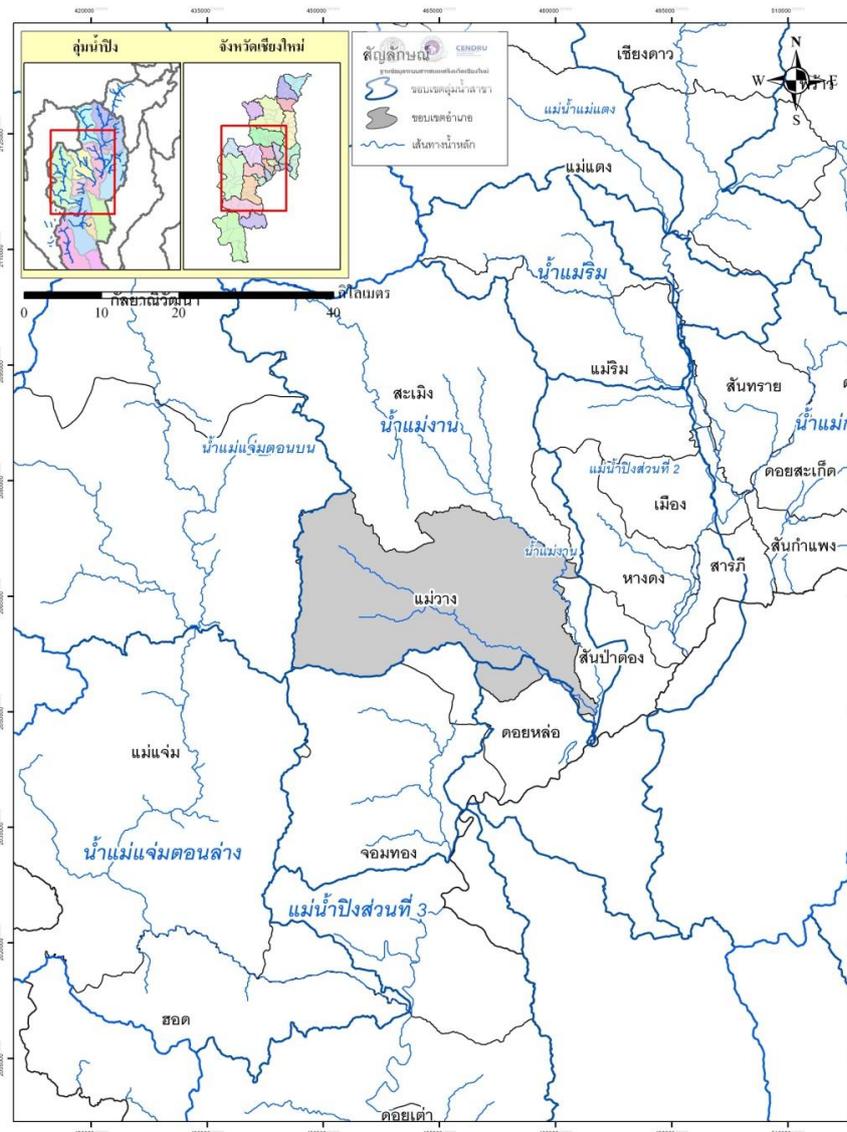
²Department of Architecture, Faculty of Arts and Architecture, Rajamangala University of Technology Lanna
Address: 128 Huaykeaw Rd, Changpuak, Moung, Chiangmai 50300.

E-mail: kunnuija@hotmail.com

บทนำ

ลุ่มแม่น้ำวาง บริเวณพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตตำบลแม่วิน และพื้นที่ส่วนน้อยในเขตตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ลุ่มแม่น้ำประกอบด้วยที่ราบระหว่างหุบเขาและป่าไม้ธรรมชาติ โดยทิศเหนือของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำวางเป็นลักษณะพื้นที่ภูเขาและมีผืนป่าติดต่อกับเขตอำเภอสะเมิงและอำเภอแม่แจ่ม

จังหวัดเชียงใหม่ ขณะที่ทิศตะวันตก พื้นที่เป็นลักษณะภูเขาเช่นกันและมีผืนป่าติดต่อกับอำเภอแม่แจ่ม และอำเภอจอมทอง (ดอยอินทนนท์) จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีความสูงของภูมิประเทศตั้งแต่ 1,800 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง และลาดต่ำลงมาทางด้านทิศตะวันออกลงสู่พื้นที่ราบ (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 แผนที่ลุ่มแม่น้ำวาง

ที่มา: Chiang Mai Provincial Government Offices (2017)

เนื่องจากความหลากหลายทางนิเวศวิทยาและฐานทรัพยากรทางชีวภาพ ตลอดจนความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ของประชากรในเขตลุ่มแม่น้ำว้าง อาทิ คนไทยพื้นราบ ม้ง และปกากะญอ (กะเหรี่ยง) เป็นต้น ต่างก็มีวัฒนธรรม วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี และการพึ่งพิงระบบนิเวศที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุดังกล่าว พื้นที่ลุ่มแม่น้ำว้าง จึงจัดเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีสีสันและศักยภาพสูงในการดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

จากนโยบายของภาครัฐที่ให้ความสำคัญ และการสนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างสูงตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่มายเยือนจังหวัดเชียงใหม่เพิ่มสูงขึ้นกว่า ร้อยละ 66 ในช่วงปี พ.ศ. 2549 (5,590,326 คน) ถึงปี พ.ศ. 2558 (9,286,307 คน) และสร้างรายได้ให้แก่จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2558 สูงถึง 82,570 ล้านบาท (National Statistical Office, 2015) ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในอนาคต แม้ว่าการส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในรอบทศวรรษที่ผ่านมา มีส่วนในการยกระดับชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน โดยเฉพาะมิติด้านเศรษฐกิจ โดยก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราทั้งในและต่างประเทศ เกิดการสร้างงานโดยตรงและโดยอ้อม เกิดการกระจายรายได้ และความเจริญไปสู่ชุมชน ตลอดจนเกิดการกระตุ้นการนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างไรก็ตาม รายงานการวิจัยที่ผ่านมา บ่งชี้ว่า การเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ขาดการวางแผน เพื่อรองรับปัญหาอย่างรอบคอบที่อาจเกิดขึ้นได้นั้น ในที่สุดอาจส่งผลกระทบต่อแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยว

สภาพแวดล้อม ตลอดจนสังคม วิถีชีวิตและต้นทุนวัฒนธรรมของชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และยากต่อการฟื้นฟูศักยภาพของการท่องเที่ยวให้กลับมาอีกครั้ง (Choochart et al., 2005; Maneenate, 2008)

จากแนวโน้มของกระแสการท่องเที่ยวโลกที่หมุนไปในทิศทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จึงส่งผลให้รูปแบบการท่องเที่ยวต้องปรับเปลี่ยน และตอบสนองนโยบายการท่องเที่ยวแบบทางเลือก หรือการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยรูปแบบการท่องเที่ยวแบบทางเลือกอาจแบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก คือ การท่องเที่ยวเชิงสังคม-วัฒนธรรม (Socio-Cultural Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งการท่องเที่ยวทั้งสองประเภทนี้มีความสอดคล้องกัน คือ เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ วิถีชีวิตชุมชน และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมุ่งเน้นสาระการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มากกว่าการให้ความสำคัญทางด้านสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบหลักของการท่องเที่ยวเชิงสังคม-วัฒนธรรม (Choochart et al., 2005; Fennell, 1999)

สำหรับธุรกิจการท่องเที่ยวในเขตลุ่มแม่น้ำว้างที่ผ่านมา โดยส่วนใหญ่มักถูกดำเนินการหรือผูกขาดโดยผู้ประกอบการธุรกิจที่เป็นคนไทยในพื้นที่ (เขตลุ่มแม่น้ำว้างตอนกลางถึงเขตปลายแม่น้ำว้าง) หรือคนนอกพื้นที่เป็นหลัก ลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การขี่ช้าง ล่องแพไม้ไผ่ และการเดินป่า เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในเขตลุ่มแม่น้ำว้างดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งต้องพึ่งพิงฐานระบบนิเวศธรรมชาติ ดังนั้นจึงต้องการ

ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากประชาชนทุกกลุ่ม ทั้งคนไทยพื้นที่สูงและพื้นที่ราบ ที่ตั้งถิ่นฐานตลอดเขตต้นแม่น้ำวาง เขตกลางแม่น้ำวาง และเขตปลายแม่น้ำวาง ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เพื่อดำรงทรัพยากรการท่องเที่ยวธรรมชาติให้คงอยู่สืบไป

ข้อดีของกระบวนการทัศนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีส่วนส่งเสริมศักยภาพรวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชน

ในการจัดการทรัพยากรและการวางแผนการจัดการ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวร่วมกับบุคคลภายนอกหรือผู้มาเยือน (ผู้ประกอบการ/นักท่องเที่ยว) เพื่อนำไปสู่รูปแบบการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ตลอดจนก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนและมีความเป็นธรรม (Fennell, 1999; Yossuck and Panyadee, 2002) ดังนั้น (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 กรอบแนวความคิดการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การศึกษาเพื่อวางแผนและกำหนดแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ลุ่มแม่น้ำวาง จึงตระหนักถึงองค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวตลอดเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำวาง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของ

ชุมชนบริเวณเขตต้นน้ำแม่วาง โดยเฉพาะคนพื้นที่สูง (ชาวปกากะญอ) ซึ่งพบว่ามียุทธศาสตร์สำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน (Kongphermphoon, 2000; Choochart et al., 2005) ทั้งนี้เพื่อประโยชน์การรองรับด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ซึ่งมีแนวโน้มเติบโตมากยิ่งขึ้นในอนาคต รวมทั้งประโยชน์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชนในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำวาง เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชนให้เป็นมรดกตกทอดสืบไป

วิธีดำเนินการวิจัย

1. พื้นที่ศึกษา

การศึกษานี้ ได้คัดเลือก บ้านโป่งน้อยใหม่ (ปกากะเอย) เป็นพื้นที่วิจัยหลัก เพื่อเชื่อมต่อกับเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติอื่นของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำวาง เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีบริบททางด้านธรรมชาติ การประกอบอาชีพและวิถีชีวิต ที่สามารถผนวกเข้ากับกิจกรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างกลมกลืน ทั้งนี้ได้พิจารณาถึงภาพรวมการบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชน พบว่าบ้านโป่งน้อยใหม่จัดเป็นชุมชนหนึ่งที่มีกลไกสะท้อนความเข้มแข็งของชุมชน ปัจจัยเอื้อก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน และกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (ป่าต้นน้ำ) ได้เป็นอย่างดี ดังตัวชี้วัด เช่น 1) ชุมชนมีผู้นำที่เก่งและดีที่คอยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้าน 2) ชุมชนมีต้นทุนด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และระบบสังคม เศรษฐกิจที่พึงพิงทรัพยากรภายในค่อนข้างสูงมาช้านาน ขณะเดียวกันเป็นชุมชนเปิดพร้อมรับการเรียนรู้จากภายนอก 3) ชุมชนมีการสั่งสมความรู้ และมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาวิถีชีวิตของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง และ 4) ชุมชนยังคงสามารถรักษาระบบนิเวศป่าและการใช้ประโยชน์อย่างสมดุลเป็นรูปธรรม เป็นต้น (Sitthisuntikula et al., 2016; Visavateeranon and Wibulma, 2016)

ดังนั้น บ้านโป่งน้อยใหม่ (ปกากะเอย) จึงเป็นพื้นที่ชุมชนที่โดดเด่นด้านการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จากข้อมูลของสำนักอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (Watershed Conservation and Management office, 2004) ได้รายงานว่าเป็นบ้านโป่งน้อย หมู่ 14 ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ จัดอยู่ในหมู่บ้านอนุรักษ์ต้นน้ำระดับดีมาก หรือเกรด A ภาพรวมของชุมชนหมู่บ้านโป่งน้อยใหม่ พบว่าที่ตั้งหมู่บ้านอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 970 เมตร และมีพื้นที่บางส่วนอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ย 1,097 เมตร ลุ่มน้ำสาขาแม่ชาน ลุ่มน้ำย่อยน้ำแม่วาง พื้นที่หมู่บ้านจำนวน 24,625.82 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติ (ร้อยละ 66.75) และพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (ร้อยละ 21.22) รองลงมาคือพื้นที่ทำกินจำนวน (ร้อยละ 11.39) พื้นที่ชุมชน (ร้อยละ 0.52) และพื้นที่สาธารณะ (ร้อยละ 0.12) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน (ปกากะเอย) พบว่าชุมชนมีการจัดการป่าโดยภูมิปัญญาชุมชนผ่านกระบวนการทางจารีต ประเพณีและวัฒนธรรม เช่น ป่าสะดือ (ป่าเดบ่อทุ) โดยมีการนำสายสะดือของเด็กแรกเกิดไปแขวนไว้กับต้นไม้ที่เลือกไว้ ถือเป็นต้นไม้ที่รักษาขวัญเด็กแรกเกิดรวมทั้งเป็นการผูกความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับต้นไม้ให้เจริญเติบโตไปพร้อมกัน โดยห้ามตัดต้นไม้ต้นนั้นเป็นอันตราย นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องต้นไม้ป่าใหญ่ การบวชป่า ตลอดจนการนับถือผีป่า ผีไร่ และผีนา เป็นต้น ซึ่งเป็นที่ยอมรับและสืบทอดภูมิปัญญาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าและการล่าสัตว์ป่าค่อนข้างน้อย รวมทั้งไม่พบปัญหาการบุกรุกพื้นที่รัฐ สำหรับการ ใช้ ประ โย ช น์ จา ก

ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น มีการทำการเกษตรแบบผสมผสาน มีมาตรการการอนุรักษ์พันธุ์ไม้และสัตว์ป่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ การร่วมวางแผน การร่วมดำเนินการและร่วมประเมินผล กับองค์กรภาครัฐและเอกชน เช่น โครงการหลวง หน่วยงานจัดการต้นน้ำ พัฒนาที่ดิน ชลประทาน เป็นต้น ในการป้องกันรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและมีกฎระเบียบและข้อบังคับในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ดิน น้ำ สัตว์ป่า ตลอดจนการใช้สารพิษในชุมชน

2. การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย ผลงานวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแผนและนโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แผนพัฒนาของจังหวัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของพื้นที่ศึกษา เป็นต้น เพื่อทำความเข้าใจสถานภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาพรวมและเป็นข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาทบทวน และประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวของพื้นที่ศึกษา

การสำรวจโดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ ได้รวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวจำนวน 393 ตัวอย่าง (Yamane, 1973) และดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยวิธีการคัดเลือกแบบไม่มีการทดแทน (Without Replacement) ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจำนวน 50 ตัวอย่าง นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาศักยภาพพื้นที่เชิงกายภาพโดยการสำรวจ

ภาคสนาม การเสวนากลุ่มย่อย และการระดมความคิดเห็น ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิทั้งหมดถูกนำมาพิจารณารายละเอียด จัดกลุ่มข้อมูลและทำการวิเคราะห์ เนื้อหาและค่าทางสถิติ ประกอบการอธิบายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวาง

ผลการศึกษาข้อมูลบริบทการท่องเที่ยวเบื้องต้น เพื่อใช้ประกอบการจัดทำแผนส่งเสริมการมีส่วนร่วมและศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวาง โดยรวบรวมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ รวมทั้งผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว มีดังนี้

1.1 นักท่องเที่ยวชาวไทย

ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวไทยพบว่า ส่วนใหญ่พักอาศัยในจังหวัดเชียงใหม่และภาคเหนือ (ร้อยละ 56.9) รองลงมาคือกรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 23.2) โดยเป็นนักท่องเที่ยวทั้งเพศชาย (ร้อยละ 49) และเพศหญิง (ร้อยละ 51) ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ช่วงอายุของนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 21-30 ปี (ร้อยละ 64.4) และมีการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 56.5) ด้านอาชีพพบว่ากระจายอยู่ในกลุ่มของผู้ประกอบการธุรกิจส่วนตัวร้อยละ 22.3 รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 21.9 พนักงานบริษัทเอกชนร้อยละ 29.4 และนิสิตนักศึกษา ร้อยละ 15.3 ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 10,001-20,000 บาทต่อเดือน ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยสนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ร้อยละ 48.6) และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (ร้อยละ 51.7) ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ขณะที่สถานที่ที่นักท่องเที่ยวอยากท่องเที่ยว

มากที่สุด (ร้อยละ 68.8) คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมากที่สุดถึงร้อยละ 40 ขึ้นไป ได้แก่ การเดินป่า ศึกษาธรรมชาติ ล่องแพ เทียน้ำตก/ถ้ำ ถ่ายภาพ และตั้งแคมป์ เป็นต้น

ด้านข้อมูลที่นักท่องเที่ยวชาวไทยต้องการ เพื่อใช้ในการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากที่สุด ได้แก่ เส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ร้อยละ 64.8) กิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ร้อยละ 63.1) และประโยชน์ที่จะได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ร้อยละ 49.3) ขณะที่นักท่องเที่ยวชาวไทยให้ความสำคัญหรือความคาดหวังต่อการท่องเที่ยว ในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ ความสวยงาม ความเป็นธรรมชาติ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความสะอาด ความสะดวกสบาย อาหารและเครื่องดื่ม การต้อนรับบริการ และห้องน้ำ/ห้องสุขาในระดับมากที่สุด (คะแนนเฉลี่ย 3.25-4.00) นอกจากนี้ การศึกษาไม่พบความแตกต่างของปัจจัยด้าน เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ต่อความสนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกลุ่มแม่น้ำวางของนักท่องเที่ยวชาวไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P>0.05$)

1.2 นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พบว่าส่วนใหญ่มาจากทวีปยุโรป (ร้อยละ 66.1) รองลงมาคือทวีปอเมริกาเหนือ (ร้อยละ 12.1) โดยเป็นนักท่องเที่ยวเพศชายร้อยละ 52 และเพศหญิง ร้อยละ 48 ช่วงอายุของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 21-30 ปี (ร้อยละ 42.4) และมีระดับการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาโท (ร้อยละ 35.8) ด้านอาชีพพบว่ากระจายอยู่ในกลุ่มของพนักงานบริษัทเอกชน (ร้อยละ 20) ผู้ประกอบธุรกิจ

ส่วนตัว (ร้อยละ 15.2) และกลุ่มของนิสิตนักศึกษา (ร้อยละ 18.8) ทั้งนี้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 15,000 USD(\$)-50,000 USD(\$) ต่อปี ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสูงถึงร้อยละ 59.4 และสนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประมาณร้อยละ 50.3 สำหรับกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้ความสนใจมากที่สุดถึงร้อยละประมาณ 40 ขึ้นไป ได้แก่ เดินป่า ศึกษาธรรมชาติ เที่ยวชมสถาปัตยกรรม เทียน้ำตก/ถ้ำ ถ่ายภาพ และการศึกษาวิถีชีวิต เป็นต้น

ด้านข้อมูลที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต้องการเพื่อใช้ในการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากที่สุด ได้แก่ กิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ร้อยละ 41.3) เส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ร้อยละ 38.8) และ ผู้ประกอบการ/ชุมชนที่ให้บริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ร้อยละ 31.3) ขณะที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้ความสำคัญหรือความคาดหวังต่อการท่องเที่ยว ในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ ความเป็นธรรมชาติ และอาหารไทย/อาหารท้องถิ่นในระดับมากที่สุด (คะแนนเฉลี่ย 3.25-4.00) สำหรับประเด็นเรื่องห้องน้ำ/ห้องสุขา นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้ความสำคัญหรือความคาดหวังในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ย 1.75-2.49) นอกจากนี้ การศึกษาไม่พบความแตกต่างของปัจจัยด้าน เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ต่อความสนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกลุ่มแม่น้ำวางของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P>0.05$)

1.3 ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว

จากการศึกษาพบว่าผู้ประกอบการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติในพื้นที่ลุ่ม

แม่น้ำวาง ส่วนใหญ่มีช่วงอายุระหว่าง 31-40 ปี (ร้อยละ 34) ขณะที่ประเภทของกิจการส่วนใหญ่จะเป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติ (ร้อยละ 36) การท่องเที่ยว (ร้อยละ 18) และช่าง (ร้อยละ 18) เป็นต้น โดยร้อยละ 48 ของผู้ให้ข้อมูลมีตำแหน่งเป็นเจ้าของกิจการ รองลงมาร้อยละ 36 เป็นพนักงานของสถานประกอบการ โดยรายได้ประจำต่อเดือนของผู้ให้ข้อมูลที่เป็นเจ้าของกิจการเฉลี่ย 20,000-50,000 บาทต่อเดือน ผลการสำรวจพบว่าผู้ประกอบการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ (ร้อยละ 76) ให้ความเห็นด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ดีในแหล่งท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อกิจการหรืออาชีพในระดับสูงถึงสูงมาก ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ประกอบการ โดยส่วนใหญ่เห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นจุดขายสำคัญของการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางธรรมชาติ และหากสภาพสิ่งแวดล้อมมีความเสื่อมโทรมลง ย่อมส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังให้ความคิดเห็นที่ไม่เฉพาะผู้ประกอบการเท่านั้น ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการท่องเที่ยวในพื้นที่ เช่น พนักงานนักท่องเที่ยว ผู้นำเที่ยว/ไกด์/มัคคุเทศก์ ชุมชนตลอดจนหน่วยงานของรัฐ ควรมีบทบาทและมี

ส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับมาก (คะแนนเฉลี่ย 2.34-3.00) นอกจากนี้ การศึกษาไม่พบความแตกต่างของปัจจัยด้าน อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาประกอบกิจการ ลักษณะตำแหน่งงาน และรายได้ ต่อความคิดเห็นระดับปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมและความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P>0.05$)

2. ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวาง

จากผลการศึกษาบริบทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวางของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ดังนั้นในการสำรวจเส้นทางกิจกรรม และแหล่งท่องเที่ยว จึงได้ทำการสำรวจเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวอินทนนท์-ขุนวาง-โป่งน้อยใหม่-แม่วีน เพื่อพัฒนาและเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศตลอดเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำวาง ทั้งนี้เพื่อให้ครอบคลุมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ เช่น การท่องเที่ยวธรรมชาติ การท่องเที่ยววิถีชีวิต การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย เป็นต้น (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวาว (อินทนนท์-ขุนวาง-โป่งน้อยใหม่-แม่วิน)

สำหรับเส้นทางที่สำรวจและกิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว มีดังนี้

1. เส้นทางอินทนนท์-ขุนวาง

จากการสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศอินทนนท์-ขุนวาง พบว่าแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ได้แก่ การเที่ยวน้ำตกวชิรธาร การเยี่ยมชมวิถีชีวิตปกากะญอบ้านสบหาด กิจกรรมดูนกอินทนนท์ (บ้านสบหาด-อ่างกา) Supparatvikorn (2005) และ Boonyasaranai (2003) รายงานว่า นกป่าในอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์มีอยู่มากกว่า 300 ชนิด มีความหลากหลายทางสายพันธุ์และมีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของนกภูเขาสูง และการเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติอ่างกา ซึ่งเป็นการศึกษาระบบนิเวศป่าดิบเขาชื้นและพืชกึ่งอัลไพน์ มีลักษณะเป็นป่าดึกดำบรรพ์เขียวตลอดปี (Old Growth Forest)

2. เส้นทางขุนวาง-บ้านโป่งน้อยใหม่

เส้นทางศึกษาธรรมชาติจากโครงการหลวงขุนวาง-บ้านโป่งน้อยใหม่ พบว่าเป็นเส้นทางที่มีสภาพป่าที่สมบูรณ์เหมาะสำหรับการเดินป่าและสำรวจความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ตลอดเส้นทางนักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้พืชพรรณไม้และสมุนไพรพื้นบ้าน โดยมีผู้นำทางเป็นผู้สื่อความหมายให้เข้าใจถึงธรรมชาติและองค์ความรู้ท้องถิ่นของการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชต่าง ๆ อีกทั้งตามเส้นทางได้พบลำธารใหญ่น้อยที่นำไปสู่น้ำตกผาดำที่สวยงาม สำหรับระยะเวลาที่ใช้ในการเดินเท้าท่องเที่ยวจากขุนวาง-บ้านโป่งน้อยใหม่ประมาณ 2 ชั่วโมง

นอกจากนี้ การศึกษาพบว่าศูนย์วิจัยเกษตรหลวงขุนวางและศูนย์วิจัยเกษตรหลวงแม่จอนหลวง จัดเป็นเส้นทางหนึ่งที่ที่น่าสนใจในการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำวาว ศูนย์วิจัยฯ ทั้งสองแห่งนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านการเกษตร นักท่องเที่ยวสามารถเดินเที่ยวชมหรือปั่นจักรยานภายในศูนย์ฯ เพื่อศึกษา

พันธ์ไม้เมืองหนาว แปลงทดลองผลไม้เมืองหนาว โรงผลิตไวน์และซิมกาแปสดจากไร่ รวมถึงการดูนกในพื้นที่โครงการศูนย์วิจัยฯ ที่แวดล้อมด้วยทิวเขาและแนวป่าธรรมชาติ

3. บ้านโป่งน้อยใหม่

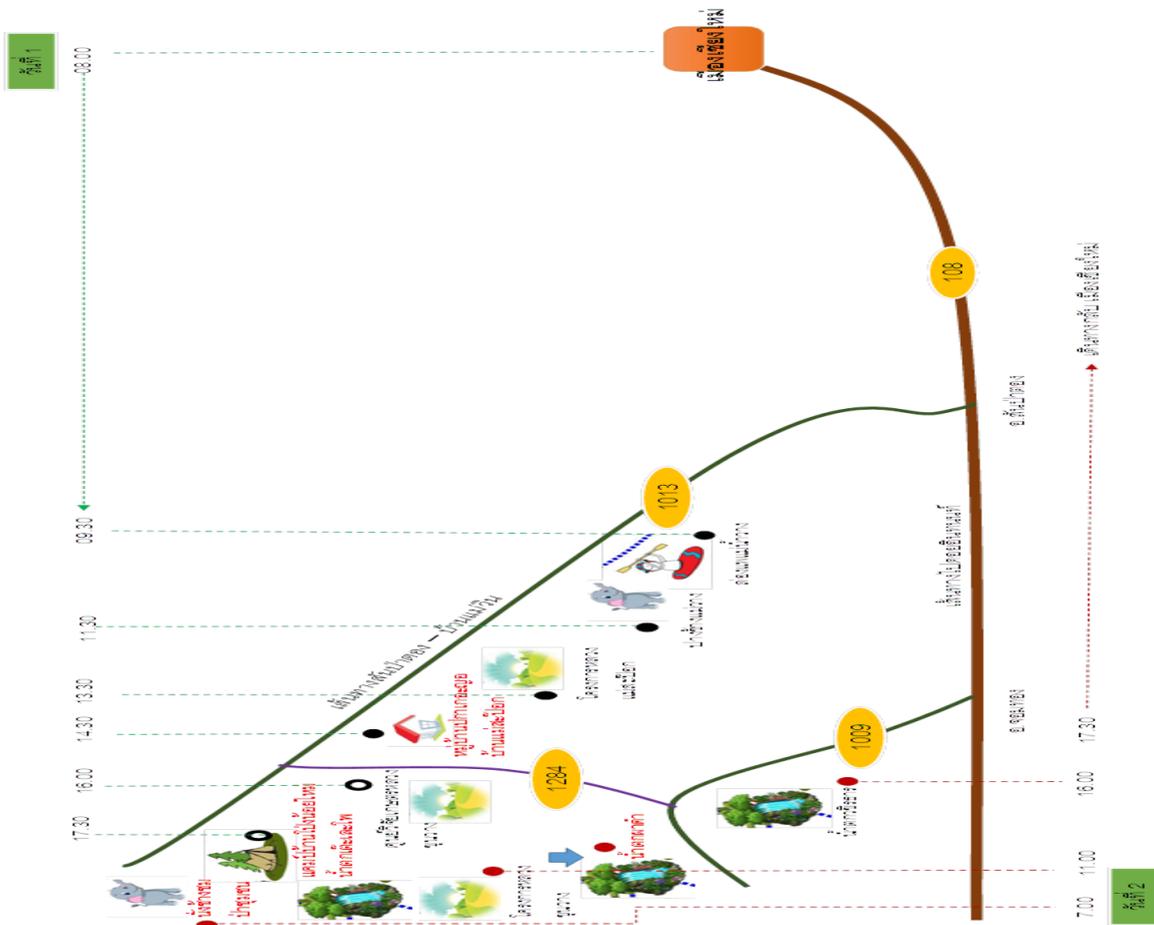
สำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนปกากะญอ บ้านโป่งน้อยใหม่ที่น่าสนใจ ได้แก่ การเที่ยวน้ำตกเตี้ยและโพ การตั้งแคมป์ การเที่ยวชมนาขั้นบันได ตามที่ราบเชิงเขาที่มีทัศนียภาพที่สวยงาม วิถีชีวิตการเลี้ยงช้าง การทอผ้าลายปกากะญอ ดั้งเดิม และกิจกรรมการนั่งช้างเพื่อศึกษาธรรมชาติและการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนของบ้านโป่งน้อยใหม่ จากการสำรวจพบว่ากิจกรรมนั่งช้างทำให้การท่องเที่ยวและเรียนรู้ระบบนิเวศป่ามีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น นักท่องเที่ยวสามารถสังเกตพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของช้างในป่าได้อย่างใกล้ชิด กิจกรรมนี้ถือเป็นจุดขายให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านโป่งน้อยใหม่ได้เป็นอย่างดี ซึ่งแตกต่างจากการนั่งช้างหรือขี่ช้างตามปางช้างทั่วไปอย่างสิ้นเชิง

4) เส้นทางบ้านโป่งน้อยใหม่-แม่วิน

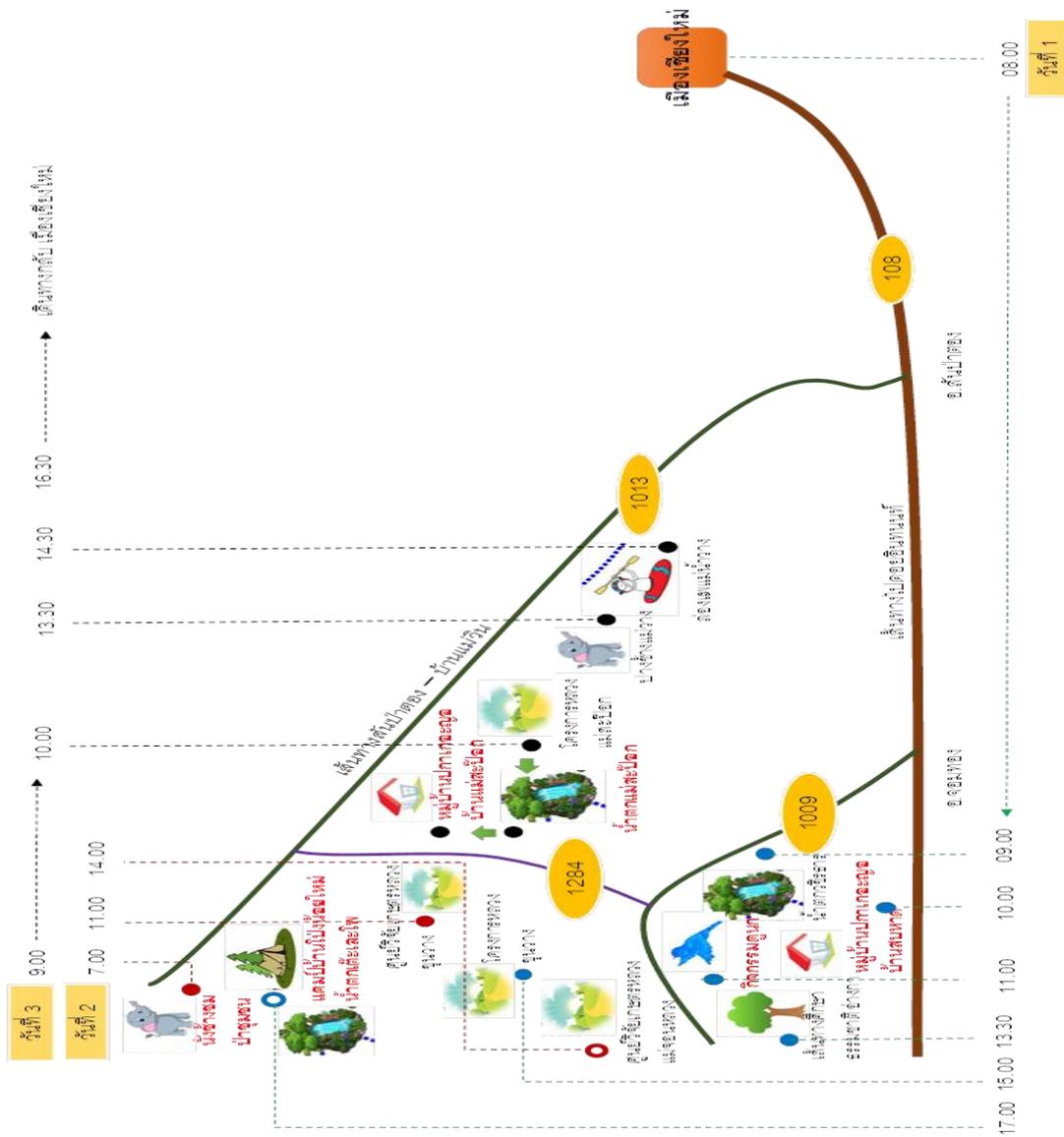
สำหรับแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวเขตลุ่มแม่น้ำวางตอนกลางถึงเขตปลายแม่น้ำวางที่น่าสนใจ และควรผนวกเข้ากับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิถีชีวิต ได้แก่ การเยี่ยมชมวิถีชีวิตปกากะญอ บ้านแม่สะป๊อก

การเที่ยวน้ำตกแม่สะป๊อก การเที่ยวโครงการหลวงแม่สะป๊อก การเที่ยวปางช้างแม่วาง และการท่องเที่ยวล่องแพแม่น้ำวาง โดยเฉพาะกิจกรรมล่องแพแม่น้ำวาง (แม่วิน) จัดได้ว่าเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ให้ความสนุกแนวผจญภัย มีความปลอดภัย และเพลิดเพลินกับธรรมชาติที่ร่มรื่นของสองฝั่งลำน้ำ ดังนั้นกิจกรรมล่องแพ (แม่วิน) จึงมีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เกือบทุกเพศทุกวัย

สำหรับการวิเคราะห์รูปแบบการท่องเที่ยวและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มีความเชื่อมโยงตลอดเขตต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำวาง ได้จำแนกองค์ประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกเป็น 5 หมวดหลัก คือ วิถีชีวิต ธรรมชาติ เชิงเกษตร-โครงการหลวง ศึกษาธรรมชาติ-ดูนก และผจญภัย (เดินป่า-ขี่ช้าง-ล่องแพ) โดยแนวคิดการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว แบ่งเป็น 2 เส้นทางหลัก เส้นทางที่ 1 เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวจำนวน 2 วัน 1 คืน และเส้นทางที่ 2 เป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวจำนวน 3 วัน 2 คืน (ภาพที่ 4-5) โดยทั้งสองเส้นทางเป็นการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านโป่งน้อยใหม่เข้ากับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศศักยภาพสูงที่มีอยู่เดิมและที่ยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายเข้าด้วยกัน

ภาพที่ 4 เส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวาง
แม่วิน-โป่งน้อยใหม่-อินทนนท์ (โปรแกรม 2 วัน 1 คืน)

ภาพที่ 5 เส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวัง
แม่วิน-โป่งน้อยใหม่-อินทนนท์ (โปรแกรม 3 วัน 2 คืน)

4. การส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวัง

สำหรับประเด็นการส่งเสริมศักยภาพ
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวัง ได้เน้น
การศึกษาในสองประเด็นหลัก คือ ด้านการมีส่วน

ร่วมของชุมชน (บ้านโป่งน้อยใหม่) และด้านการ
อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังนี้

4.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการ
จัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

คณะผู้วิจัยได้เสวนากลุ่มย่อยร่วมกับ
ชุมชนบ้านโป่งน้อยใหม่ เพื่อแลกเปลี่ยนความ

คิดเห็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิม ในประเด็นต่างๆ เช่น การมีส่วนร่วมในการควบคุมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม พบว่า ชุมชนตระหนักและให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยว ซึ่งมีส่วนช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน ทั้งนี้หากชุมชนมีบทบาทและส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น คาดว่าปัญหาการกระจุกตัวของรายได้จะลดน้อยลง เพิ่มประสิทธิภาพการกระจายผลประโยชน์มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ชุมชนแสดงความพร้อมให้ความร่วมมือและพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ที่อาจเกี่ยวข้องกับท่องเที่ยว เช่น การรื้อฟื้นวัฒนธรรมการแต่งกาย วิถีชีวิต การละเล่นพื้นบ้าน การปรับปรุงภูมิทัศน์ ตลอดจนการเป็นผู้สื่อความหมายและเจ้าบ้านที่ดี เหล่านี้เป็นต้น ทั้งนี้ ภาครัฐ เอกชน หรือท้องถิ่น อาทิ สถาบันการศึกษา องค์กรบริหารส่วนตำบลแม่วิน ชมรมผู้ประกอบการท่องเที่ยว และพัฒนาชุมชนอาจร่วมเป็นภาคีหรือเป็นพี่เลี้ยงดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวก งบประมาณ องค์ความรู้ ข้อมูล และให้คำปรึกษาในการจัดการการท่องเที่ยวแก่ชุมชน เป็นต้น

4.2 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวาง

จากการสำรวจเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยว อินทนนท์-ขุนวาง-โป่งน้อยใหม่-แม่วิน พบว่าจำเป็นต้องมีแผนงานหรือมาตรการรองรับเพื่อบริหารจัดการปัญหาการรุกรานพื้นที่ธรรมชาติที่อ่อนไหว รวมทั้งปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ

ซึ่งอาจเป็นผลพวงจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

นอกจากนี้ ผลการศึกษาพบว่าเสน่ห์ด้านวิถีชีวิต (ปกากะญอ) อันเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ อาจลดน้อยถอยลง เนื่องจากความกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมสากล จึงอาจส่งผลกระทบต่ออรรถรสและความประทับใจของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิถีชีวิต เนื่องจากความประทับใจในการท่องเที่ยวถือเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งทางการตลาดที่สร้างคุณค่าและความจดจำดึงดูดให้นักท่องเที่ยวกลับมาเที่ยวซ้ำ ดังนั้น การศึกษานี้เสนอแนะว่าชุมชนควรร่วมกันหาแนวทางการสืบสานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอย่างเหมาะสม เช่น การฟื้นฟูลักษณะทางกายภาพ (บ้านเรือน) ของชุมชน วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมเพลง การละเล่นพื้นบ้าน และประเพณีหรือความเชื่อที่ผูกเข้ากับวิถีชีวิต เป็นต้น รวมทั้งสร้างโอกาสในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิถีชีวิตโดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อรักษาเอกลักษณ์การท่องเที่ยว และสร้างความภาคภูมิใจแก่ชนรุ่นหลัง

สรุปและการอภิปรายผล

แม้ว่านักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติให้ความสนใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำวางค่อนข้างสูงในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน (ประมาณร้อยละ 50) ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มของกระแสการท่องเที่ยวโลกที่หมุนไปในทิศทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่ตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิต (World Tourism Organization, 2017) อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยวชาวไทยยังคงเข้าใจสาระสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศค่อนข้างน้อย สังเกตได้จากความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวในประเด็น

ความสะดวกสบาย การบริการต้อนรับ ห้องน้ำ/ห้องสุขา ของนักท่องเที่ยวชาวไทยซึ่งมีความคาดหวังมากที่สุด นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวชาวไทยไม่เคยได้รับข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในทางตรงกันข้าม นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกลับเข้าใจและรู้จักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศค่อนข้างดี ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประเภทเดินป่าศึกษาธรรมชาติในจังหวัดพังงาที่รายงานโดย Buapeng (2009)

การให้ข้อมูลข่าวสารถึงสาระและความสำคัญของการท่องเที่ยวธรรมชาติและวิถีชีวิตอย่างยั่งยืน ประกอบกับการนำเสนอโปรแกรม กิจกรรม และเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศผ่านช่องทางสื่อประเภทต่าง ๆ โดยชุมชน หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น การสื่อสารบนช่องทางอินเทอร์เน็ต วิทยุ สิ่งพิมพ์ รวมทั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวในพื้นที่ ถือเป็นกลยุทธ์ด้านการตลาดที่จำเป็นและสำคัญในการส่งเสริมและการติดตามประเมินผลเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวาง รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่อื่นของประเทศโดยรวม (Buapeng, 2009).

การที่ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ให้ข้อมูลถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากศักยภาพของฐานทรัพยากรดังกล่าวที่สร้างแรงดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างสำคัญ ดังนั้น หากสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลง อาจส่งผลต่อการสูญเสียรายได้หลักที่ได้จากการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม

ภาพรวมของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนทั้งกรณีพื้นที่ศึกษา (บ้านโป่งน้อยใหม่) และพื้นที่

ท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมสอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวาง เช่น พื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร (ศูนย์วิจัยเกษตรหลวง และโครงการหลวง) พื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม (บ้านสบหาดและบ้านแม่สะป๊อก) และพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและผจญภัย (ซำช้าง-ล่องแพแม่วิน) ล้วนพบว่าชุมชนมิได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเกือบตลอดกระบวนการ ซึ่งส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวางยังขาดความสมบูรณ์ในสาระสำคัญด้านการมีส่วนร่วม รูปแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันคงมีลักษณะเฉกเช่นกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ คือ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่นบางกลุ่มเท่านั้นที่เป็นผู้กำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดการผลประโยชน์การท่องเที่ยวร่วมกัน โดยขาดการมีส่วนร่วมของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ ซึ่งอาจเกิดปัญหาด้านอื่นตามมาให้แก่ชุมชน เช่น ปัญหาความขัดแย้งและผลกระทบจากการกระจายรายได้ รวมถึงปัญหาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

จากการวิเคราะห์ปัจจัยเพื่อประเมินแนวทางการส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวางให้มีความสอดคล้องกับสาระสำคัญหรือองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้ง 4 ประเด็น ได้แก่ 1) องค์ประกอบด้านพื้นที่เป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (nature-based tourism) ทั้งนี้อาจรวมถึงแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ 2) องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (responsible tourism) ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสังคม หรือมีการจัดการที่ยั่งยืน

(sustainable tourism) 3)องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ (learning process) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง และ 4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation-based tourism) ในการยกระดับคุณภาพชีวิต การกระจายรายได้ และการรักษาไว้ซึ่งสังคมและวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของคนท้องถิ่น เป็นต้น (Fennell, 1999; Choochart et al., 2005)

ข้อเสนอแนะ

1. ผู้ประกอบการท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมและดำเนินการได้ทันทีในส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมและด้านวิถีชีวิตชุมชนให้คงอยู่ เช่น 1) การแนะนำให้นักท่องเที่ยวเก็บหรือทิ้งขยะตามที่จัดไว้ให้ หรือนำขยะออกจากพื้นที่ทุกครั้งที่ทำทัวร์ท่องเที่ยว 2) ผู้ประกอบการที่ทำทัวร์ควรมีกิจกรรมส่งเสริมจิตสำนึกการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโดยให้พนักงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องช่วยกันเก็บขยะในพื้นที่ท่องเที่ยวเป็นประจำทุกปี 3) ผู้ประกอบการควรมีนโยบายแนะนำ รวมทั้งตั้งเตือนให้มัคคุเทศน์ช่วยกันดูแลเมื่อพบเห็นนักท่องเที่ยวทำลายสภาพแวดล้อมธรรมชาติ 4) ผู้ประกอบการควรให้ข้อมูลและความรู้ที่ถูกต้องถึงข้อปฏิบัติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน ให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น ด้วยหลักการสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตั้งอยู่บนแนวคิดของการจัดการการท่องเที่ยว

อย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายในการรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมและระบบนิเวศให้คงอยู่ควบคู่กับการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคม (World Tourism Organization, 2017) โดยเฉพาะพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความอ่อนไหวค่อนข้างสูงทั้งทางด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งง่ายต่อการได้รับผลกระทบและฟื้นฟูได้ยาก เช่น พื้นที่ป่าไม้ น้ำตก ลำธาร และวิถีชีวิตชุมชน เป็นต้น

ความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนพื้นราบหรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ท่องเที่ยวลุ่มแม่น้ำวางโดยส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังไม่มากนัก และมักเป็นผลจากเงื่อนไขที่ตนอาจต้องเข้าไปเกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องในการประกอบอาชีพหรือรายได้ เป็นต้น ขณะที่ชุมชนบนพื้นที่สูงโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ (บ้านโป่งน้อยใหม่) พบว่าชุมชนมีวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมการผลิตของชนเผ่าที่สอดคล้องกับแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น การวิจัยนี้ซึ่งเสนอการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ลุ่มแม่น้ำวาง โดยมีบ้านโป่งน้อยใหม่เป็นจุดร่วมในการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิต ดังนั้นจึงจำเป็นต้อง

2. จัดทำมาตรการส่งเสริมด้านศักยภาพการท่องเที่ยวควบคู่กันกับมาตรการด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงขีดความสามารถการรองรับของทรัพยากรในพื้นที่ ขณะเดียวกันทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรม

ที่สามารถสร้างอาชีพและรายได้มาสู่ชุมชน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม รากฐานสำคัญในการจัดทำแผนการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทุกด้านให้สัมฤทธิ์ผลต้องตั้งอยู่บนหลักการการสร้างความรู้และจิตสำนึกให้เกิดความภาคภูมิใจและความหวงแหนในทรัพยากรการท่องเที่ยว มิเพียงแต่ชุมชนเจ้าของพื้นที่ซึ่งรวมถึงทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยความร่วมมือในทุกมิติควรเป็นลักษณะเครือข่าย (Network) ที่ชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนและมีบทบาทสำคัญ (Thongprorn- wanich, 2005)

3. จากต้นทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่หลากหลาย ประกอบกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของหน่วยงานรัฐ (ศูนย์วิจัยเกษตรหลวงฯ) และเอกชน (โครงการหลวงฯ) อย่างจริงจัง การวิจัยพบว่าตลอดพื้นที่ลุ่มแม่น้ำวาง (เขตลุ่มแม่น้ำวางตอนบนถึงเขตปลายแม่น้ำวาง) มีศักยภาพสูงในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่มีความหลากหลายรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว จึงได้เสนอเส้นทางการท่องเที่ยวที่น่าสนใจเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยการเชื่อมโยงรูปแบบและเส้นทาง การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิต และการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเข้าไว้ด้วยกัน รวมทั้งผนวกกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีศักยภาพเดิมและใหม่เข้ากับเส้นทางท่องเที่ยวดังกล่าว (ภาพที่ 4-5) นอกจากนี้ การดำเนินการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงนิเวศผ่านสื่อสาธารณะต่าง ๆ อย่างเข้มข้นถือเป็นสิ่งที่ควรเร่งดำเนินการอีกประการหนึ่ง

4. การเตรียมความพร้อมชุมชนในรูปแบบการจัดตั้งคณะตัวแทนของทุกฝ่ายที่

เกี่ยวข้องและระบบกองทุนเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ที่ชุมชนรับผิดชอบ อาจเป็นเครื่องมือสำคัญในการลดช่องว่างปัญหาด้านการมีส่วนร่วม รวมถึงการสร้างความเป็นธรรมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและให้แก่ทุกฝ่ายอย่างมีประสิทธิภาพได้ (Thongprorn-wanich, 2005) จากสภาพการณ์ปัจจุบัน เรื่องราวในอดีตที่สืบสานจากรุ่นสู่รุ่นผ่านทางวัฒนธรรมการแต่งกาย การละเล่นและเพลงพื้นบ้าน รวมถึงวิถีชีวิตของชุมชนปกากะญอ (บ้านโป่งน้อยใหม่ บ้านสบหาด บ้านแม่สะป๊อก) การวิจัยพบว่าเริ่มเลือนลางหรืออาจถูกบิดเบือนไป และในที่สุดอาจสูญหายได้หากไม่ทำการฟื้นฟูและอนุรักษ์สืบทอดไว้ ดังนั้น ชุมชนควรให้ความสำคัญต่อการฟื้นฟูกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิต อันเป็นอัตตลักษณ์และเสน่ห์ของชุมชน เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมเรื่องราวการท่องเที่ยวให้มีจุดแข็งมากยิ่งขึ้น สำหรับแนวทางการฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน การวิจัยนี้เสนอแนะว่า ชุมชนควรมีบทบาทสำคัญภายใต้การมีส่วนร่วม ในการร่วมคิด ร่วมวางแผนและร่วมเรียนรู้ เพื่อกำหนดกรอบเนื้อหาและรูปแบบที่ตนอยากจะนำเสนออย่างอิสระ และควรตั้งอยู่บนแก่นหลักของวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมา ควบคู่กับการพิจารณาด้านบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพความเป็นจริงของการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน (Thiangtham, 2007; Yossuck and Panyadee, 2002; Chantareephe, 2010)

5. การส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวควรตั้งอยู่บนฐานของความต้องการความรู้ และความเข้าใจของชุมชนต่อการจัดการการท่องเที่ยวภายใต้ขีดความสามารถในการ

รองรับของพื้นที่ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ
 ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิต เพื่อการ
 อนุรักษ์ความเป็นฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 อย่างยั่งยืน ทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม
 สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม (Thiangtham,
 2007; Chantareephe, 2010) ดังนั้นการวิจัยนี้
 จึงได้เสนอแผนงานเชิงกลยุทธ์เพื่อสนับสนุนและ
 ส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำ
 วาง โดยครอบคลุมแผนงานทั้งทางด้านกายภาพ
 ของแหล่งท่องเที่ยว ด้านบริการและกิจกรรมการ
 ท่องเที่ยว ด้านบริหารจัดการ และด้านการ
 อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว (ธรรมชาติ
 สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน)
 จำนวน 6 โครงการ ได้แก่ 1) โครงการศูนย์
 ศิลปวัฒนธรรมปกากะญอบ้านโป่งน้อยใหม่ 2)
 โครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก
 ในพื้นที่ท่องเที่ยว 3) โครงการให้
 ความรู้ด้านบริการแก่ชุมชนเพื่อรองรับการ

ท่องเที่ยว 4) โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรการ
 ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 5) โครงการพัฒนาเครือข่าย
 ชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และ
 6) โครงการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการเชื่อมโยง
 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวิถีชีวิต

6. การมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหา
 ขยะและน้ำเสียแบบครบวงจรที่เหมาะสมและ
 การเฝ้าระวังคุณภาพลุ่มน้ำสำหรับพื้นที่ท่องเที่ยว
 เชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำวาง 2) การสร้างเครือข่ายการ
 ท่องเที่ยวชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อสร้างแรง
 ดึงดูดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม และ
 บริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน
 และ 3) การศึกษาข้อกำหนดด้านกฎหมาย หรือ
 ข้อกำหนดการควบคุมของทางภาครัฐในพื้นที่
 อ่อนไหวของการท่องเที่ยวลุ่มแม่น้ำวาง เช่น
 กฎหมายอนุรักษ์ป่าชุมชน ข้อกำหนดและข้อ
 ห้ามในพื้นที่อุทยาน เป็นต้น

References

- Boonyasaranai, Chantasith. (2003). **Development of Bird-Watching Trails and Programs at Doi Inthanon National Park**, Chiang Mai Province. Thesis. Master of Arts in Tourism Industry Management. Chiang Mai University.
- Buapeng, Janya. (2009). **Marketing strategies for ecotourism: trekking and nature study in Phang-Nga**. Thesis. Business Administration. Phuket Rajabhat University.
- Chantareephe, Waranya. (2010). **The impacts of ecotourism management on Ban Sob Win Community, Tambon Mae Win, Wang District, Chiang Mai Province**. Thesis. Public Administration. Chiang Mai University.
- Chiang Mai Provincial Government Offices. (2017). **Information for Chiang Mai**. [online]: <http://gis.chiangmai.go.th/> [Retrieved: November 27th, 2017].
- Choochart, Choosit., Watanaleaungarun, Voraphon., Kalanthapakorn, Khatiya., Yanamoto, Kanyapak., Tantrasin, Nanthiya., Saengthong, Kritch., Yacharoen, Monvipa., and

- Sriamorn, Prapasiri. (2005). **An Ecotourism Model for the Mae Taeng River Area**. Full Research Report. Chiang Mai Rajabhat University.
- Fennell, David A. (1999). **Ecotourism: an Introduction**. London : John Wiley & Sons, Ltd. and ERP Environment.
- Kongphermphoon, Adisorn. (2000). **Karen hilltribe's attitude towards wildlife and forest resource conservation at Omkoi wildlife sanctuary**. Thesis. Agricultural Extension. Chiang Mai University.
- Maneenater, Thirachaya. (2008). **The Impact of Tourism to Local Community in the Area of Phi Mai Historical Park**. Full Research Report. Khon Kaen University.
- National Statistical Office. (2015). **Tourism**. [online]: <http://www.nso.go.th/> [Retrieved: June 18th, 2017].
- Sitthisuntikula, Katesuda. Punyawadeea, Varaporn., and Yossuck, Pradtana. (2016). The role of local administrative organizations in encouraging forest conservation by local communities in Chiang Mai Province. **Journal of Environmental Management**. Vol.12, No.1. pp.30-45.
- Srisawan, Waranyaphorn. (2007). **Impact of ecotourism and recreation activities in Mon Phrayachae Forest Park, Lampang province**. Thesis. Recreation and Tourism Management. Maejo University.
- Supparatvikorn, Suthee. (2005). **Birds of Doi Inthanon**. Bangkok: Birder's Journal.
- Thiangtham, Tiphanna. (2007). **Cultural Changes of Hill-tribe Communities Resulting from Tourism: A Case Study of Roummit Village, Mae Yao Sub-district, Muang District, Chiang Rai Province**. Thesis. Master of Arts in Development Administration. Maejo University.
- Thongpromwanich, Supawinee. (2005). **Facilitating Process for Community-Based Tourism Management: Mong Community Houy Namrin Village and Chiang Daow Village, Chiang Mai Province**. Proceedings of 43rd Kasetsart University Annual Conference. Kasetsart University. Bangkok. pp. 376-383.
- Visavateeranon, Ampawan., and Wibulma, Siriwan. (2016). Strong communities for creating communities sustainability in bangkok metropolitan : success indicators and lessons in community. Srinakharinwirot Research and Development. **Journal of Humanities and Social Sciences**. Vol.8, No. pp.182-194.
- Watershed Conservation and Management Office. (2004). **Project of Village-Based Watershed Ecology Protection**. (copy).

- World Tourism Organization (2017). **Sustainable Development of Tourism**. [online]: <http://sdt.unwto.org/>. [Retrieved: January 16th, 2017].
- Yamane, Taro. (1973). **Statistics: An Introductory Analysis**. 3rd edition. Newyork : Harper and Row Publication.
- Yossuck, Pradtana., and Panyadee, Chalermchai. (2002). **Impact of Ecotourism on Rural Communities and Household in Northern Thailand**. Full Research Report. Maejo University.